

Birger Stichelbaut en Piet Chielens. *De oorlog vanuit de lucht. 1914-1918 het front in België*. Brussel, 2013, Mercatorfonds, 351 p.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog gingen vliegtuigen een steeds belangrijkere rol spelen. Luchtfotografie was een nieuwe technologie en een risicovolle onderneming, maar werd al snel een onmisbaar instrument voor de militaire inlichtingendiensten. Dankzij de luchtfoto's kwamen ze immers meer te weten over de posities en bedoelingen van de vijand. De frontstreek stabiliseerde zich immers vanaf het najaar van 1914 en het vijandelijke gebied werd tot tientallen kilometers achter de frontlijn in beeld gebracht. Duizenden luchtfoto's zijn er bewaard gebleven, nu unieke getuigen van het verleden. Het Mercatorfonds, het In Flanders Fields Museum, de Imperial War Museum en het Legermuseum sloegen de handen in elkaar voor de samenstelling van een erg knap en lijvig boek. Ze brengen hierin aan de hand van 129 'cases' met luchtfoto's, kaarten en historische documenten met een buitengewone precisie het verwoeste frontlandschap van de Westhoek weer tot leven.

Het boek bestaat uit twee delen. Eerst brengen de samenstellers Birger Stichelbaut en Piet Chielens een algemene inleiding over de luchtfotografie tijdens de Eerste Wereldoorlog. De kwaliteit van de gemaakte beelden was in ruime mate afhankelijk van de gebruikte camera's: de Duitse van Carl Zeiss waren veruit de beste. De beelden waren een belangrijke bron bij de voorbereiding van offensieven, maar werden ook gebruikt tijdens en na de aanval en ook om de bedoelingen van de vijand in te schatten. De vele luchtfotoverkenningen dwongen de vijand overigens om meer zorg te gaan besteden aan camouflage. De analyse van de gemaakte beelden was een kunst op zich, specialisten konden op de duur de kleinste details onderscheiden. Alle legers maakten er gebruik van, er zijn dan ook zowel Duitse als geallieerde foto's opgenomen.

In deel twee volgen dan de 129 cases. Deze zijn zoveel mogelijk chronologisch gerangschikt: ze tonen het verloop en de evolutie van de Eerste Wereldoorlog tot aan het einde. Er is gekozen voor een ruime benadering: niet alleen de frontzone en het niemandsland worden belicht, maar ook de zones in het achterland. De frontzones kenden een intense dichtheid aan loopgraven, bunkers en andere militaire veldversterkingen. Ver achter de slagvelden bevond zich een waaier aan heel diverse sites, zoals vliegvelden, opslagplaatsen, hospitalen, havens enz. Ook zijn niet alleen luchtfoto's opgenomen, maar vaak ook 'grondfoto's' van dezelfde plaats. Een goede zaak, want dit maakt de oorlog toch een stuk aanschouwelijker. De wapenstilstand van 1918 is niet het eindpunt: de laatste items tonen de heropbouw van het verwoeste landschap en de huidige toestand.

De selectie in het boek is gebaseerd op een dataset van meer dan 20.500 beelden die werden bestudeerd. Om ze te 'ontsluiten' zijn een groot aantal foto's geannoteerd met transparante kalkbladen die de visuele 'analyses' vertalen. Deze fotografische bronnen laten immers een 'gelaagd' landschap zien: ze laten toe om verborgen gebleven archeologische sites te ontdekken of ze zijn van belang voor de studie van het landschap aan het begin van de 20ste eeuw. Ook tonen de foto's bijvoorbeeld de evolutie en uitbouw van de loopgravenstelsels doorheen de vier oorlogsjaren. Zo tonen dezelfde foto's de een middeleeuwse site met walgracht in Diksmuide (het archeologische landschap), de IJzer (het natuurlijke landschap) en militaire structuren zoals de Belgische frontloopgraven (het militaire landschap). Deze verschillende lagen lagen letterlijk bovenop elkaar. Typische landschapselementen zijn waterwegen, bossen, weiden, wegen of woningen. Typische elementen voor een oorlogslandschap zijn gevechtloopgraven, verbindingsloopgraven, schuilplaatsen, bunkers of geschutopstellingen. Deze elementen worden apart uitvergroot getoond, wat ze veel beter herkenbaar maakt.

De eerste fase van de strijd is amper gedocumenteerd, want de luchtfotografie was toen nog zo goed als onbestaande. Maar geleidelijk wordt de verwoesting van het landschap en de wirwar van loopgraven zichtbaar. Kenners van de frontstreek zullen vele plaatsen herkennen: Tyne Cot in Zonnebeke, het totaal verwoeste Ieper, Hill 60, The Bluff in Zillebeke, de krater van Sint-Elooi, Polygoonbos in Zonnebeke, de inundatie van de IJzervlakte, de Ganzenpoot in Nieuwpoort, de Dodengang in Diksmuide, de haven van Zeebrugge, L'Océan 2 in Vinkem. Het zijn allemaal punten van groot strategisch belang geweest. Enkele foto's zijn van buiten de Westhoek, onder andere van de *Hollandstelling*, ten noorden van Antwerpen. Dankzij de uitstekende duiding door de samenstellers wordt gelukkig het ook voor de leek wat er precies op de foto's te zien is. Aan het einde volgt een korte omschrijving en analyse van de luchtfotocollecties van onder andere het *Imperial War Museum*, het *Australian War Memorial*, het *Bayerisches Hauptstaatsarchiv*.

De schitterende uitgave, de deskundigheid van de samenstellers en het belang van het getoonde materiaal maken dit boek tot een vooraanstaande bijdrage aan de studie van de strijd aan het Belgische front tijdens de Eerste Wereldoorlog. We zijn er zeker van dat er nog

soortgelijke studies zullen verschijnen. Over de door de Duitsers gemaakte luchtfoto's van Turnhoutkanalstellung verscheen intussen trouwens een zeer degelijk tweedelig werk.¹

Sam Van Clemen

(1) *Vergeten linies. Antwerpse bunkers en loopgraven door de lens van Leutnant Zimmermann (1918)*. Antwerpen, 2013, 2 delen, 275 en 211 p.